

Сярод святочнага парадз зор яна скоро ўбачыла сваю даўнюю сяброўку – сузор’е Вялікай Мядзведзіцы» [1, с. 94–95]. Валя працуе ў немцаў і выкарыстоўвае гэта, каб збіраць звесткі для падпольшчыкаў. Яе вобраз прыкметна вылучаецца ў раманнай сітуацыі, якую ўвогуле можна назваць шматгеройнай: у нейкай меры кантрастуе з Валяй летуценная Альбіна Дашкевіч, чые пачуццёвыя парыванні каштавалі жыцця ёй самой і яе бацькам. Побач з Валяй зноходзіцца настаўнік Віктар, які трымае сувязь з партызанамі. Маладыя людзі ўпотаі слухаюць радыёперадачы з Масквы, чым выяўляюць сваю гатоўнасць ісці на рызык. Не без іх дапамогі партызаны разбіваюць гарнізон у Ярэмічах. Уззел у вызваленчай барацьбе паказаны неад’емна ад асабістага жыцця, у чым бачыцца адметнасць творчай манеры Лідзіі Арабей, выразна заяўленай у творы «Іскры ў папялішчы».

Увага да суб’ектынага свету выбранага героя патрабуе глыбокага псіхалагізму, паказу дынамічнага характару. Тым не менш пераважае статычнае адлюстраванне, хоць дзеючымі асобамі выступаюць маладыя людзі, а ўвасабленне маладой асобы ў духоўным развіцці стала традыцыйным у савецкай літаратуры гэтага часу. Валя з’яўляецца свядомай патрыёткай, якая разгубілася ў самым пачатку з-за няпэўнасці абставін, аднак хутка знайшла правільны шлях, які ўяўляецца адзіна мажлівым. Паказаны ў святле тыповай ідэалізацыі станюўчага героя Віктар, які ўступае ў канфлікт са здраднікам і проста хцівым, нягодным чалавекам Бронісем Кіславокім, якога ў выніку забівае. Гэта паказваецца як адзіна мажлівы варыянт вырашэння канфлікту і не знаходзіць у чытача эмацыйнага суперажывання.

Прадстаўлены ў рамане і нетыповыя для савецкай прозы персанажы. Адлюстроўваюцца ў святле аўтарскай прыязнасці польскія партызаны, у прыватнасці, удалы арганізатар Леон Мрувка, немец Стэфан Вебер, напалову паляк па паходжанню, які змагаецца за вызваленне сваёй малой радзімы. Для стварэння вобразаў гэтых герояў пісьменніца звяртаецца да апаведальнасці і публіцыстычнага пафасу. У святле ідэалагічных нормаў супастаўлены малады паляк Антэк Друцкі і Віктар, першы з якіх проста станюўчы, а другі – найлепшы. Трагізм ваеннага часу, калі лёс чалавека можа вырашаць звычайная выпадковасць, раскрываецца праз гісторыю доктара Дашкевіча і яго сям’і. Дашкевічы ратавалі параненага Антэка, неўзабаве паміж ім і Альбінай, дачкой доктара, узнікаюць моцныя пачуцці. Пра таемную сустрэчу маладых людзей з-за нешчаслівага збегу абставін даведваюцца немцы, Антэк няўдала абараняе каханую і ўцякае, Альбіну вінавацяць у сувязі з «бандытамі», што прадвызначае пакаранне ўсёй сям’і. Смерць Альбіны змяняе Антэка карэнным чынам: «Тое, што здавалася некалі вельмі важным – самалюбства, вялікі гонар, цяпер выглядала смешнаю дзіцячай забаўкай, ён болей не саромеўся свайго незаконнага паходжання, ён з радасцю кінуў бы цяпер сабе пад ногі і растрэшчыў герб князёў Друцка-Любецкіх» [1, с. 274]. Як бачым, абавязковай умовай сталення асобы выступае пераадоленне сацыяльных адрозненняў.

Заклучэнне. Такім чынам, Лідзія Арабей рэпрэзентуе лакальную падзейнасць, суб’ектыўную інтэрпрэтацыю рэчаіснасці, што скіроўвае чытача да ўнутранага свету асобы, яе маральнага аблічча. У рамане «Сузор’е Вялікай Мядзведзіцы» не ўвасаблена паўнаважнага канфлікту, паглыбленых псіхалагічных партрэтаў, аднак у цэлым прасочваецца лірызацыя змястоўнай формы, на філасофскім узроўні сцвярджаецца думка пра значнасць чалавечых учынкаў у пазачасавым кантэксце.

1. Арабей, Л. Сузор’е Вялікай Мядзведзіцы : раман / Л. Арабей. – Мінск : Маст. літ., 1980. – 288 с.

ДЗЕЯЧ КУЛЬТУРЫ ЯК АБ’ЕКТ МАСТАЦКАГА АДЛЮСТРАВАННЯ Ў ЭСЭ “ЗАГАДКА БАГДАНОВІЧА” М. СТРАЛЬЦОВА

*Н.М. Налётава
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

На працягу ХХ стагоддзя ў літаратурным працэсе Беларусі пад уплывам грамадска-палітычных падзей адбываліся значныя культурна-эстэтычныя зрухі. У акрэслены перыяд значна ўзрастала цікавасць да нацыянальнага мінулага і тых грамадскіх і культурных дзеячаў, якія былі зацікаўлены ў беларускім адраджэнні. Да прыкладу, майстры мастацкага слова звяр-

нулiся да адлюстравання дзейнасці такіх вядомых гістарычных асоб XIX – першай паловы XX стагоддзя, як Канстанцін Каліноўскі (“Сярэбраны яздок” С. Яновіча, “Кастусь Каліноўскі” А. Якімовіча, “Восень пасярод вясны” А. Мальдзіса, “Каласы пад сярпом тваім” У. Караткевіча), Францішак Багушэвіч (“Пры апазнанні – затрымаць” В. Хомчанкі), Максім Багдановіч (“Страцім-лебедзь” З. Бядулі, “Фантазія” М. Гарэцкага, “Развітанне” Б. Мікуліча, “Загадка Багдановіча” М. Стральцова, “Яраслаўскі вечар” В. Гарбацэвіча, “Каханне і смерць, або Лёс Максіма Багдановіча” Я. Міклашэўскага), Зміцер Жылуновіч (“Пасля нябыту” і “Без эпітафіі” Э. Ялугіна), Канстанцін Міцкевіч (“Колас расказвае пра сябе” М. Лужаніна, “На шырокі прастор” і “Крыжавыя дарогі” С. Александровіча), Іван Луцэвіч (“Ой, рана на Івана” З. Бандарынай, “Незабыўныя дарогі” і “Дарогі песняра” В. Віткі, “Як агонь, як вада ...” А. Лойкі) і інш. У вышэйзгаданых творах прадстаўлены тыпалагічныя і індывідуальна-аўтарскія мадэлі мастацкай рэпрэзентацыі культурных і грамадскіх дзеячаў, па-рознаму суадносяцца мастацкая фальсіфікацыя і гістарычныя факты.

Актуальнасць нашага даследавання абумоўлена адсутнасцю ў літаратуразнаўстве сістэмнага навуковага аналізу вобразаў нацыянальных класікаў (М. Багдановіча, К. Міцкевіча, І. Луцэвіча і інш.), створаных іншымі пісьменнікамі.

Мэта дадзенага даследавання – выявіць асаблівасці мастацкага адлюстравання класіка айчыннай літаратуры ў эсе “Загадка Багдановіча”.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для нашага даследавання абрана эсе “Загадка Багдановіча” (1968) М. Л. Стральцова. Асноўнымі для навуковага аналізу сталі прыёмы канкрэтна-гістарычнага і дэскрыптыўнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Як намі заўважалася вышэй, да адлюстравання вядомага дзеяча беларускай культуры пачатку XX стагоддзя М. А. Багдановіча звярнуўся таленавіты паэт, празаік, эсэіст, крытык, журналіст і перакладчык М. Л. Стральцоў (1937–1987).

Эсэіст спыніўся на драматычна складаных, але, на наш погляд, значных біяграфічных момантах Максіма Багдановіча: заўчасная смерць маці, складаныя адносіны са сваякамі, смерць адзінокага творцы ў Ялце. У прааналізаваным творы аўтар выкарыстоўвае наступныя мастацкія прынцыпы індывідуалізацыі вобраза М. Багдановіча: разгорнутая псіхалагічная характарыстыка (“Надзеі на папраўку амаль не было: ён гэта ведаў добра. <...> Ён надта не любіў усялякіх клопатаў аб сабе” [1, с. 3]; “Яму было ўсё роўна” [1, с. 7]; “у яго была матчына, а гэта значыць, надта ўражлівая натура. Гэта засталася на ўсё жыццё. Рана пазбаўлены матчынай ласкі, ён усё жыццё сумаваў па ёй” [1, с. 37]; “натура ўражлівая, надзеленая выключнай эмацыянальнай памяццю і несумненна артыстычнай” [1, с. 76]), унутраныя маналогі (“Затое я буду тут зусім адзін. <...> Нічога мне не трэба” [1, с. 7]). М. Стральцоў засяроджвае ўвагу на такіх якасцях класіка айчыннай літаратуры, як сумленнасць, шчырасць, самаадданасць, бескарыслівасць, самалюбства, незалежнасць у поглядах, эрудзіраванасць і інш.

Эсэіст спыняецца і на аналізе складаных адносін класіка з бацькам – вучоным-этнографам А.Я. Багдановічам, аўтарам працы “Перажыткі старажытнага светаўспрымання ў беларусаў”: “вершы сын упершыню паказвае не бацьку, што было б натуральна, а хроснай” [1, с. 38]; “Адам Ягоравіч належным чынам не цаніў таленту і значэння Максіма” [1, с. 39]; “...разумеў: бацька чалавек няшчасны, жыццё ў яго не выходзіла і пакуль не выйшла, хоць той нікому не прызнаваўся ў гэтым, нават сабе. <...> Максім Адамавіч разумеў бацьку, а таму шкадаваў” [1, с. 6]; “Ён заўсёды разумеў бацьку. І не хацеў яго турбаваць. Нават пісьмамі. <...> Ён не крыўдаваў на бацьку. Так ужо звыклася: бацька, на яго думку, быў няшчасны чалавек” [1, с. 8]. Вышэйпрыведзеныя цытаты пераконваюць у тым, што М. Багдановіч быў тонкім псіхологам, эмпатам, назіральнай і самотнай асобай.

На вялікі жаль, яго цікавасць да беларускай гісторыі і культуры (у тым ліку і мовы) не падзялялі сваякі. Так, аналізуючы адносіны М. Багдановіча са стрыечным братам П. Гапановічам, эсэіст заўважае: “Ён быў амаль ніхто яму: ну, брат, гэта праўда – брат, але такі ж далёкі чалавек. Заўсёды кпіў з яго “беларушчыны”: “самасційнасці”, маўляў, захацелася” [1, с. 7]; “Сваяк і як быццам друг. І прынцыповы, так сказаць, праціўнік. Яны спрачаліся. Па нацыянальным пытанні. <...> Гапановіч лічыць нацыянальную, “мясцовую” ідэю фікцыяй...” [1, с. 41]. Ці іншае: “з тых, хто акружаў Максіма ў ніжненаўгародскі, а пасля і яраслаўскі перыяд жыцця, мала хто разумеў яго памкненні, у лепшым выпадку глядзелі на іх як на дзівацтва. <...> Горай за ўсё было тое, што не разумелі ў родным, сямейным асяроддзі. Бацька не разумеў...”

[1, с. 40]. Як праўдзіва заўважае эсэіст, А.Я. Багдановіч-навукоўца прызнаваў самабытнасць беларусаў, але не бачыў перспектывы ў айчыннай літаратуры.

Пісьменнік-адраджэнец жа добра ўсведамляў уласную адказнасць за лёс беларускай культуры і будучыню краіны: “Адчуванне значнасці сваёй місіі – гэта тое, што пастаянна жыло ў ім. <...> Проста ён добра ўсведамляў, што ягоныя веды і ягоныя здольнасці найбольш прыдадзца тут, на Беларусі, на радзіме, думку пра якую ён, юнак, выпеставаў у сваім сэрцы ўдалечы ад яе” [1, 56].

У адносінах да М. Багдановіча ў эсэ М. Стральцова выкарыстоўваюцца трапныя азначэнні-перыфразы “найвыдатнейшы беларускі паэт” [1, 16], “лепшы сын Беларусі” [1, 29], “велічная постаць” [1, 35], “вядомы беларускі паэт” [1, 36], “патрабавальны паэт-майстар” [1, 44], “сапраўдны мастак” [1, 94], “творца” [1, 51], “асветнік” [1, 119], якія падкрэсліваюць важны унёсак гэтай асобы ў культурнае развіццё Айчыны.

Эсэіст справядліва рэпрэзентуе М. Багдановіча рознабаковай асобай, геніем, які праявіў сябе ў літаратурнай крытыцы, мастацкім слове, перакладчыцкай і асветніцкай дзейнасці. Так, аналізуючы літаратурную дзейнасць класіка, М. Стральцоў слушна заўважае: “Багдановіч узяў на сябе тое, што не маглі ўзяць Купала і Колас. Яго задачай было ўзвесці дах над пабудаваным імі домам літаратуры. І ажыццявіць прывязку гэтага дома на вуліцы літаратуры сусветнай. Багдановіч здзейсніў гэта” [1, 97]; “для яго вопыт сусветнай паэзіі заўсёды быў адной з найгалоўнейшых крыніц узбагачэння нацыянальнага мастацтва. Тут якраз была тая асноўная і першая думка, з якой ён прыйшоў у беларускую паэзію. Аддзяліць нацыянальнае ад агульнагалавечага і наадварот Багдановіч ніяк не мог” [1, 111]; “Багдановіч, побач з Купалам і Коласам, - тое трэцяе вымярэнне, без якога немагчыма перспектыва” [1, 119]. Як патрабавальнаму крытыку, М. Багдановічу, па словах эсэіста, “нельга адмовіць у шырыні і глыбіні погляду на літаратуру” [1, 60].

М. Стральцоў засяроджвае ўвагу і на прыватным жыцці творцы, да прыкладу, на яго адносінах да стрыечнай сястры Г. Гапановіч, М. А. Кіціцынай, “містычныя настроі якой ... зрабілі на паэта даволі моцнае ўражанне” [1, 76].

Думаецца, што выбар эсэіста для мастацкага адлюстравання менавіта гэтай гістарычнай асобы матываваны яе плённай і самаадданай дзейнасцю на ніве нацыянальна-культурнага адраджэння, якая (з улікам розных неспрыяльных акалічнасцей) разглядаецца эсэістам як подзвіг.

Заклучэнне. На падставе аналізу эсэ “Загадка Багдановіча” можна зрабіць выснову, што М. Стральцоў вылучаў у якасці дамінантнай лініі эстэтычнага асэнсавання дзеяча культуры яго ўдзел у нацыястваральнай працы.

1. Стральцоў, М. Л. Загадка Багдановіча / М. Л. Стральцоў. – Мінск: Беларус, 1969. – 120 с.

ДЫЯЛЕКТНЫЯ МАРФАЛАГІЧНЫЯ РЫСЫ Ў АРАБСКАГРАФІЧНЫМ ПОМНІКУ 1820 Г.

*В.І. Несцяровіч
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

У свой час А.К. Антановіч, вивучаючы арабскаграфічныя рукапісы XVII–XIX стст., надаваў вялікае значэнне высвятленню дыялектнай асновы як асобных тэкстаў, так і манускрыптаў у цэлым У многіх выпадках, – адзначаў даследчык, – у тэкстах, напісаных арабскім пісьмом, “перадаюцца нават вузкадыялектныя фанетычныя асаблівасці” [1, с. 363].

Не толькі фанетычныя, але і іншыя моўныя рысы пранікалі ў арабскаграфічныя помнікі, і асабліва ў тэксты кітабаў. Адбывалася гэта пры стварэнні чарговых копіяў, калі капіісты, наўмысна ці міжвольна, уносілі ў іх мову прывычныя для сваёй уласнай гаворкі асаблівасці. У рамках дадзенай публікацыі разглядаюцца найбольш характэрныя дыялектныя марфалагічныя рысы.

Мэта даследавання – выяўленне і ідэнтыфікацыя дыялектных рыс у беларускамоўным арабскаграфічным тэксце XIX ст.

Актуальнасць даследавання заключаецца ў вивучэнні моўных асаблівасцей арабскаграфічнага помніка, які адносіцца да ліку маладаследаваных, а таксама ў выяўленні ролі